

Saša Poljanec Borić
PRAVO NA SADA! Radovi iz
sociologije prostora
Institut društvenih znanosti Ivo Pilar,
Zagreb, 2016., 165 str.

Već se iz samog naslova treće knjige autorice Saše Poljanec Borić, pod imenom *Pravo na sada!*, može uvidjeti kako knjiga tematici sociologije prostora pristupa vrlo angažirano i oštro, a što se preglednom sadržaja te čitanjem prvih rečenica, vezanih uz autoričinu kritiku atmosfere i javnih istupa političara u vrijeme nadolazećih parlamentarnih izbora 2016. godine, i potvrđuje. Autorica kroz cijelu knjigu kritizira brojne hrvatske političare i njihove prijedloge razvojnih projekata koji, primarno, nisu europski, a time nisu dobro rješenje ni za sadašnjost ni za budućnost Hrvatske te, kao takvi, mogu pridonijeti isključivo njezinu nazadovanju. Uz to, autorica iskorištava dostupnu joj platformu kako bi, uz kritiku, obrazložila široj javnosti pozadinu pojedinih dosadašnjih urbanističkih projekata i potaknula ih na promišljanje o istima, posebice u kontekstu parlamentarnih i lokalnih izbora, što na nekoliko mjesta i sama ističe.

Knjiga je sadržajno podijeljena na dva dijela: publicistika i analize, pri čemu prvi sadrži četrnaest autoričinih radova objavljenih tijekom 2014. i 2015. godine na internetskom portalu H-Alter na temu prostornih promjena u Hrvatskoj, dok drugi dio, iako tematski srodan, obuhvaća četiri analize posvećene prostornim temama pisane u formi znanstvenih radova.

Spomenutih 14 radova koji čine publicistički dio knjige pritom je podijeljeno u tri tematske cjeline (O Zagrebu, O Jadranu i O Lici, Visu i Svijetu) te uvodni tekst pri-

godno nazvan „Pravo na sada!“ u kojem autorica kritizira usmjerenje političara na prošlost te navodi neke od primjera projekata tadašnje lijeve Vlade usmjerenih na naftu, ugljen i golf (Družba Adrija, termoelektrana u Plominu i golf park na Srđu) u kojima ne vidi praćenje globalnih trendova i proeuropsku politiku, a time ni perspektivu hrvatskog sadašnjeg i budućeg razvoja.

Tematsku cjelinu posvećenu Zagrebu započinje rad „Posljednja Zgupština“ koja se ukratko može opisati kao oštra kritika zagrebačkog gradonačelnika Milana Bandića i njegove protueuropske politike, *točkastog planiranja* razvoja glavnog grada te njegova *urbanog razlijevanja* koje je razvidno iz razvoja grada pretežito u smjeru istok-zapad, bez programa infrastrukture s ciljem povezivanja sjevera i juga (str. 22). Autorica ovim radom povlači i pitanje izmjena i dopuna GUP-a te uloge Gradske skupštine koja podržava Gradonačelnikove pothvate nauštrb javnom interesu, kao što je uništavanje Paromlina, GUP-om definiranim „akcentom“ koji obilježava karakter grada (str. 25). Kritika Gradonačelnika nastavlja se i u sljedeća dva rada ove cjeline („Kraj hrvatskog političkog zenitizma“ i „Bitka za Zagreb“) u kojima autorica Bandića naziva *turbofolk karizmatikom*, a njegovo djelovanje razlaže u terminima ne samo populizma, već i *zenitizma* koji „afirmira vrijednost protueuropske posture, nesputane živosti i balkanske energičnosti“ (str. 29). Na primjeru afere o 306 ljudi zaposlenih s lažnim diplomama u Zagrebačkom Holdingu koju je navodno otkrio sam Gradonačelnik, prikazuje se *promopressing* (promocija i pritisak) kao metoda kojom se za tadašnje nezakonito zapošljavanje okrivljuje birokratski nemar, a istodobno prikriva

činjenica da je isto bilo rezultat političke odluke (str. 35). Stoga autorica zaključuje kako daljnji razvoj Zagreba može teći ili u smjeru retardacije i balkanizacije baveći se točkastim projektima i zanemarujući problem otpada, ili u smjeru modernizacije i europeizacije kroz razvoj urbanističkog plana i repozicioniranje Zagreba kao sveučilišnog i kulturnog centra (str. 31), iz čega je vrlo očita autoričina poruka građanima u tadašnjem predizbornom periodu. Četvrti članak u cjelini o Zagrebu pod naslovom „Klin za Parospin“ opisuje jedan od primjera već spomenutih akcenata GUP-a, zagrebački spomenik industrijske arhitekture Paromlin, koji je 2014. godine srušen, iako ga je samo godinu dana ranije sam Gradski ured za prostorno planiranje proglasio kulturnim dobrom pod najvišim sustavom zaštite (str. 37). *Spin* iz naslova ovog rada odnosi se na izjavu predsjednika Vijeća za kulturna dobra, koji je nakon rušenja izjavio da je „bitka za Paromlin izgubljena davne 1988., kada je izgorjela glavna zgrada“, na što autorica s ogorčenjem postavlja pitanje – zar se u 26 godina ništa nije moglo napraviti kako bi se on očuvao? (str. 39). Posljednji rad ove cjeline „Zagreb na Savi, Sisak u banani“ bavi se pitanjem Trnja koje je postalo središte razvojnog projekta „Zagreb na Savi“, pandana projekta „Beograd na vodi“, a time i pitanje političke kampanje i *novi sociogram*. Autorica uspoređuje pobunu građana Trnja protiv *gentrifkacije* u sklopu navedenog projekta s organizacijom zaposlenika Rafinerije u Sisku, pri čemu se prvi bore za pravo na posjed, drugi za pravo na rad, a „svi zajedno zahtijevaju više demokracije“ (str. 48).

Sljedeća četiri članka čine cjelinu o Jadranu, a prvi, pod naslovom „Koncesioκραti“, daje određeni uvod u njezinu tema-

tiku koja se može sažeti kao kritika rada Kukuriku koalicije koju autorica naziva koncesiokratskom platformom osvrćući se pritom na naume koalicijskih stranaka o koncesiji autocesta (SDP) na 50, Jadrana (HNS) na 25 i Brijuna (IDS) na 99 godina. Sljedeća dva rada „Bušenje Jadrana – 1. put“ i „Bušenje Jadrana – 2. put“ nude detaljniji osvrt na *Okvirni plan i program radova na istraživanju i eksploataciji ugljikovodika na Jadranu*, vladin dokument kojim se na dvjema i pol stranicama legitimizira „bušenje“ i ranije navedena 25-godišnja koncesija 90% hrvatskog dijela Jadrana (str. 57). Iznosi se i još jedan *spin* koji se odvio uoči saborske rasprave o navedenom projektu kojeg je okarakterizirala pojačana PR aktivnost Agencije za ugljikovodike, pri čemu su se kao ključni akteri procesa javnosti prikazali Agencija i civilno društvo, a ne stvarne sukobljene strane koje su činili Kukuriku koalicija te HDZ i ORAH (str. 61). Saborska rasprava i obijanje HDZ-ove i ORAH-ove interpelacije tema je i posljednjeg rada ove cjeline „Kome zvone zvona GONG-a?“. U navedenom članku autorica otkriva brojne nepravilnosti postupka istražnih radova projekta, od kojih su najistaknutije nepostojanje procedure javne nabave te prepuštanje postupka tvrtki Spectrum i njegovo proglašenje znanstvenim istraživanjem. Pritom je odobrenje za postupak dalo Ministarstvo znanosti, da bi kasnije s istom tvrtkom ugovor sklopilo i Ministarstvo gospodarstva na čelu s Ivanom Vrdoljakom (str. 65). Autorica se zatim osvrće na činjenicu da je isti ministar na kojeg se interpelacija i odnosila napustio Sabor usred rasprave, a postavljajući pitanje „Što se čeka?“ kritizira i izostanak GONG-ove reakcije.

Publicistički dio o Lici, Visu i Svijetu počinje radom „Discover Lika“ u kojem autorica u planiranju razvoja razlikuje viziju od halucinacije te navodi četiri halucinacije hrvatskih političara i obrazlaže zašto su upravo to, a ne razvojne vizije: 1) *Turizam je hrvatska komparativna prednost i motor naše ekonomije*, 2) *Zakon o strateškim investicijama, otočni tuneli i slovački model rješenja su za izlaz iz krize*, 3) *spomenička renta je parafiskalni namet*, 4) *Pelješki most je preskup*. Obrazlažući svaku halucinaciju zasebno, autorica primarno kritizira koncentriranje investicija u blizini pomorskog dobra, iako 60% stanovništva živi na kontinentu, neka područja (poput Like) bilježe izraziti demografski pad, a većina turističkih destinacija problem kapaciteta nosivosti i odlaganja otpada (str. 73). Osvrće se i na neadekvatnost korištenja modela razvoja Slovačke, zemlje bez mora i Panonske nizine, s različitim političkim i monetarnim uvjetima. Autorica proziva prvo prijedloge ukidanja spomeničke rente na kulturna dobra koja proizvode pozitivne učinke u mnogim sektorima, a zatim i rasprave o jeftinijoj alternativni Pelješkog mosta – koridoru kroz BiH, koji i nije alternativa, budući da je njegova izgradnja neizvediva. Na kraju rada, autorica se okreće i primjerima dobre prakse u Hrvatskoj pa zaključno predlaže da se političari odmaknu od halucinacija *floridizacije*, *kalifornizacije* i sl. te se okrenu *varaždinizaciji* i novim domaćim i relevantnim razvojnim konceptima, kao što je *likovito bilje*, baziranim na razvoju sela i uzgoju autohtonih ličkih biljnih vrsta (str. 76). Sljedeći rad „Vis ovisi o (Euro)viziji“ autorica je posvetila problemu naseljenosti Visa, ali i drugih hrvatskih otoka, osvrćući se primarno na njegovu ulogu nakon ula-

ska Hrvatske u Schengen, kada će potencijalno postati jedna od prvih tranzitnih točaka migrantske rute te imati važnu ulogu u održavanju čistoće Jadrana. U radu „Tri teze o urbanizmu“ autorica iznosi spoznaje koje će ubrzati proces recepcije razumnih javnih politika. Pritom naglašava da je, iako se naše društvo mijenja, (1) *tranzicija u Hrvatskoj završila*, zatim da je državna regulacija nužna, budući da (2) *tržište ne alocira sve što je potrebno za razvoj suvremenog društva*, te konačno da (3) *hrvatska konkurentnost u bitnom ovisi i o „duhu mjesta“*, pri čemu se vraća na primjere Pelješkog mosta i razvoja hrvatskih naselja iznesene u prvom poglavlju ove cjeline. U posljednjem poglavlju ove cjeline, ali i publicističkog dijela knjige, naslovljenom „Antropocen“ autorica se okreće *Svijetu* iz naslova cjeline te komentira ulogu Francuskog instituta u Hrvatskoj i njegovu informativnu kampanju u Zagrebu uoči pariške konferencije o klimatskim promjenama 2015. godine. Osvrće i na ulogu Francuske u Europi i Svijetu koja je problemu klimatskih promjena pristupila vrlo ozbiljno, a strategijom asimetričnih saveza provela uspješnu globalnu kampanju o njegovom osvještavanju.

Prvi rad drugog dijela knjige pod naslovom „Nacionalna energetska infrastruktura i sigurnost: stavovi socijalnih aktera u Plominu, Senju i Osijeku“ iznosi nalaze istraživanja utjecaja energetske infrastrukture na lokalne zajednice koje ih okružuju provedenog 2008. godine. Temeljem intervju s predstavnicima energetske infrastrukture, lokalne uprave i civilnog sektora u ruralnom području Labinštine (Plomin), malom gradu Senju i njegovoj okolini te urbanom regionalnom središtu Osijeku, iznose se zajedničke i specifične percepcije

utjecaja, a time i prihvaćanja energetske infrastruktura u lokalnim zajednicama. Analiza u svim okruženjima ukazuje na nisku razinu komunikacije i suradnje HEP-a i lokalne samouprave te njihovo razilaženje po pitanju izbora energenata, pri čemu lokalna zajednica i uprava preferiraju plin i obnovljive izvore energije, dok je HEP jedini koji podržava ugljen. Rezultati ukazuju i na problem nepostojanja definirane strateške politike lokalnih samouprava te na negativan utjecaj energetske postrojenja na razvoj drugih djelatnosti, kao što su poljoprivreda i turizam, iako se u svim okruženjima navode i pozitivni učinci postrojenja na zaposlenost, obrazovanje i mogućnosti prakse. Što se tiče specifičnih problema, oni se u Labinštini odnose na kašnjenje plaćanja i niskog iznosa „ekološke rente“ u odnosu na onu koju HEP plaća u Osijeku (str. 104), u Senju na problem rada hidroelektrane u vodnim tokovima koje koristi i vodovod Senja, Paga i Raba što uzrokuje smanjen dotok vode u ljetnim mjesecima (str. 110), a u Osijeku na podinvestiranje i modernizacijski deficit energetske infrastrukture u odnosu na ostale u Hrvatskoj (str. 117).

Drugi rad „Makarsko primorje: od rivijere do mikroregije“ opisuje dosadašnji razvoj Makarske od općine do rivijere koji je rezultirao segregacijom njezinih dviju zona – primorske i biokovske, te rastom turizma nauštrb poljoprivrede i stočarstva (str. 125). Već se na samom početku rada navodi da je ovakav litoralizacijski i koncentracijski koncept razvoja iscrpljen, budući da je prouzročio demografski rast Grada Makarske, a stagnaciju ili pad u okolnim naseljima, posebice u onima ruralnog zaleđa. Gustoća naseljenosti i premašivanje prihvatnog kapaciteta u samoj

Makarskoj u vrijeme sezone dovodi do problema upravljanja prometom i otpadom, ali i pristupa pomorskom dobru i korištenja plaža te interveniranja u spomeničku baštinu (str. 128). Kao rješenje spomenutih problema nudi se novi razvojni koncept usmjeren na ukupnu makarsku mikroregiju, s njezinim primorjem i zaleđem, koji bi nudio širu ponudu. Navodi se i poslovni model *difuznog hotela*, baziran na jedinstvenom smještaju u povijesnom ambijentu, koji je, zbog mnogih napuštenih sela biokovske zone, za Makarsku vrlo pogodan, a zbog revalorizacije baštine koju podrazumijeva, ima potencijal da postane „ne samo identitetska, nego i ekonomska razvojna poluga“ (str. 132).

Nakon prikaza razvojnih problema primorskog grada, u sljedećem radu „Gospić, razvojni potencijali“ autorica prelazi na analizu dosadašnjeg i budućeg razvoja kontinentalnoga grada, sjedišta Ličko-senjske županije koja razvojnu viziju definira ne turizmu i poljoprivredi te poticanju malog i srednjeg poduzetništva. Gospić, kako navodi autorica, u podupiranju takve županijske vizije mora biti inovativan. U radu se iznose tri primjera takve inovacije, a prvi predstavlja *analiza konkurencije, preslikavanje i adaptiranje najboljih praksi* gradova Europske unije sa sličnim socioekonomskim i zemljopisnim karakteristikama, a osjetno višim standardom. Drugi je već spomenuti *koncept difuznog hotela* pogodan za razvoj malog i srednjeg poduzetništva, a treći pokretanje multimedijalnog i inovacijskog centra za *kreativne industrije* koji bi zadržao, ali i privukao visokoobrazovane i mlade.

Četvrta analiza i posljednji rad knjige, odmiče se od Hrvatske i njezinih razvojnih strategija te se okreće primjeru dobre

prakse u njezinu susjedstvu. Rad pod naslovom „Upravljanje brendom destinacije u svrhu razvoja političkog identiteta: primjer Slovenije“ studija je slučaja razvoja slovenskog turističkog, ali i političkog, brenda u razdoblju od 1986. do 2007. godine. Specifične su turističke kampanje Slovenije 1986., 2004. i 2007. godine osmišljavane uoči njezine neovisnost te pristupa EU i eurozoni. Upravo je stoga upravljanje njezinim brendom u ovoj analizi označeno istovremeno turističkim (marketinškim) i političkim te, kako zaključuje autorica, vrijednim daljnjeg istraživanja „u kontekstu brendiranja nacije i razvoja konkurentnog identiteta u novoj Europi“ (str. 160).

Gore ukratko opisani radovi, kako oni u publicističkom dijelu rada, tako i analize, nisu kronološki poredani, niti se nadovezuju, no njihov je raspored vrlo smislen i čitatelju, čak i onom neupućenom u tematiku, omogućuje lako praćenje ključnih intervencija u Hrvatskoj, bilo realiziranih ili (zasad) stopiranih. Također, unatoč tome što je u nekim dijelovima knjige možda i pretjeran (kao u slučaju prikaza Milana Bandića kojem je posvećena trećina knjige), a u nekima pak preblag (u pojedininim se slučajevima određenim političarima ne spominju imena), autoričin već spomenuti kritičan stil koji poziva čitatelja na angažman ne predstavlja samo vrijedan doprinos sociologiji prostora, već vrši i funkciju organizacija civilnog društva, kao što je i ona samog GONG-a koji također nije izbjegao kritici knjige. Stoga se može reći da je knjiga *Pravo na sada!*, koju je nemoguće vezati uz određenu političku opciju, uistinu pisana formom koju Poljanec Borić sama naziva *infostyling* (informiranje i analiziranje) te kao takva ima značajnu

važnost u promicanju demokratske političke kulture. Iako je prikaz Zagreba, posebno njegova centra, pomalo postapokaliptičan i pretjeran, broj u knjizi predstavljenih prostornih intervencija koje su rezultirale rješenjima pogodnim kapitalu, a ne građanima u glavnom, ali i ostalim gradovima Hrvatske, trebao bi svakog čitatelja navesti na razmišljanje i pobuditi želju za promjenom jer su, iako se sama autorica toga ne dotiče, za neke od slučajeva krivi su i sami građani te njihova nezainteresiranost i inertnost (npr. izlaznost od cca 30% na referendum o Srđu). Na kraju, potrebno je osvrnuti se i na autoričin izrazito proeuropski pristup koji, unatoč tome što se pri kritici loših urbanih rješenja u Hrvatskoj ne spominju i slične intervencije i prosvjedi građana u „razvijenim“ zemljama članicama pa se stiče dojam da ne postoje, ukazuje na ključne promašaje hrvatske politike u odnosu na EU strategije, ali i globalne tokove razvoja. Tako je primjerice uistinu zanimljivo, da se ne kaže smiješno, nedavno usmjeravanje Hrvatske k energetske neovisnosti na osnovu nafte, dok zemlje G7 idu u smjeru zabrane fosilnih goriva u svim ekonomskim sektorima.

Ivana Čavar